

Bent Arler og Helge Nørregård:

DEN NYERE DANSKE KVINDEBEVÆGELSE

1. Indledning

I denne artikel vil vi se på den nye danske kvindebevægelse fortrinsvis i skikkelse af Rødstrømperne (RS). Det er dog vigtigt allerede her at gøre opmærksom på, at hverken RS. eller den nye danske kvindebevægelse er entydige, men dækker over en lang række forskellige synspunkter, hvorfor det måske er en tilsnigelse at behandle det under et. Vores udgangspunkt er en seminaropgave om samme emne, som vi skrev i efteråret 74, og da denne næsten kun er beskrivende, vil dette også præge artiklen.

Det vi vil gøre i det følgende er, at vi først vil se på nogle vigtige karakteristika ved bevægelsen, hvorefter vi vil forsøge at lave en ganske kort gennemgang af RS.'s "historie" fra starten i foråret 70. Denne gennemgang vil dog kun omfatte udvalgte aktioner og vil således ikke give et dækkende billede af bevægelsen og dens udvikling. Dette skal især ses i forbindelse med de mange aktiviteter i basisgrupperne (se afsnittet om organisering) hvor bevidstgørelsen af stadig flere kvinder kan betragtes som en væsentligere aktivitet end de mere udadrettede aktioner.

Med hensyn til litteraturen vi har anvendt, må det påpeges, at vi næsten udelukkende har været henvist til primær-kilder, og kilderne har kun behandlet et begrænset område eller tidsrum. Derfor har vi måttet stykke de forskellige oplysninger sammen for at få et nogenlunde samlet overblik. En væsentlig hjælp her har været en radioudsendelse i P2 3/11 -74: "År 5 efter RS. - Sådan begyndte det." tilrettelagt af Phi Michael. Hvad der yderligere har vanskeliggjort opgaven for os er, at vi på grund af vores køn ikke har et personligt oplevet kendskab til de problemer bevægelsen behandler, men vi har i hvert fald lært en masse nyt ved at beskæftige os med emnet og kan anbefale andre mænd til at gøre det samme.

Bent Arler og Helge Nørregård:

DEN NYERE DANSKE KVINDEBEVÆGELSE

1. Indledning

I denne artikel vil vi se på den nye danske kvindebevægelse fortrinsvis i skikkelse af Rødstrømperne (RS). Det er dog vigtigt allerede her at gøre opmærksom på, at hverken RS. eller den nye danske kvindebevægelse er entydige, men dækker over en lang række forskellige synspunkter, hvorfor det måske er en tilsnigelse at behandle det under et. Vores udgangspunkt er en seminaropgave om samme emne, som vi skrev i efteråret 74, og da denne næsten kun er beskrivende, vil dette også præge artiklen.

Det vi vil gøre i det følgende er, at vi først vil se på nogle vigtige karakteristika ved bevægelsen, hvorefter vi vil forsøge at lave en ganske kort gennemgang af RS.'s "historie" fra starten i foråret 70. Denne gennemgang vil dog kun omfatte udvalgte aktioner og vil således ikke give et dækkende billede af bevægelsen og dens udvikling. Dette skal især ses i forbindelse med de mange aktiviteter i basisgrupperne (se afsnittet om organisering) hvor bevidstgørelsen af stadig flere kvinder kan betragtes som en væsentligere aktivitet end de mere udadrettede aktioner.

Med hensyn til litteraturen vi har anvendt, må det påpeges, at vi næsten udelukkende har været henvist til primær-kilder, og kilderne har kun behandlet et begrænset område eller tidsrum. Derfor har vi måttet stykke de forskellige oplysninger sammen for at få et nogenlunde samlet overblik. En væsentlig hjælp her har været en radioudsendelse i P2 3/11 -74: "År 5 efter RS. - Sådan begyndte det." tilrettelagt af Phi Michael. Hvad der yderligere har vanskeliggjort opgaven for os er, at vi på grund af vores køn ikke har et personligt oplevet kendskab til de problemer bevægelsen behandler, men vi har i hvert fald lært en masse nyt ved at beskæftige os med emnet og kan anbefale andre mænd til at gøre det samme.

2.1. Det personlige er politisk

RS. lagde fra starten stærkt vægt på dette, og det kom også til at præge organisationsformen. Inspirationen må søges i de amerikanske bevægelser (se U.S.A.-artiklen), men holdningen var dog også blevet introduceret i Danmark gennem ungdomsoprøret. Som en RS. skriver: "En af ungdomsoprørets partielle landvindinger var ideen om at tage udgangspunkt i sig selv som politisk subjekt, knyttet sammen med en (vag) forståelse af det personliges/privates samfundsmæssige karakter."¹⁾ Denne holdning har selvfølgelig både styrke og svagheder, som der her ganske kort skal gøres rede for.

Det positive ved en sådan holdning var, at kvinderne blev klar over, at deres "personlige" problemer var noget de havde tilfælles med andre. Denne opdagelse gav kvinderne en ny selvsikkerhed og bevirkede, at en del af den energi, der hidtil havde været bundet i deres private forsøg på at løse eller dække over problemerne blev frigjort og kunne bruges f.eks. til de aktioner, der blev gennemført.

Men på den anden side havde udgangspunktet i det personlige også sine begrænsninger, idet der var fare for, at kvinderne ikke kunne gennemskue, at privatlivet var betinget af det samfundsmæssige liv, klassestrukturen og i sidste instans af kapitalen.

2.2. Organisation

Det grundliggende element i RS.'s organisation var fra starten de såkaldte sludre- eller basisgrupper. En sådan gruppe bestod af som regel mellem 6 og 10 kvinder. De mødtes en gang imellem (nogle med faste mellemrum, andre ikke) og diskuterede enten deres private problemer (som ofte viste sig at være fælles) eller mere generelle kvindeproblemer evt. på baggrund af en bog, de var blevet enige om at læse. Desuden kunne grupperne planlægge aktioner i samarbejde med andre grupper. Det der dannede grundlaget for gruppernes funktion, var den umiddelbare sociale fællesskabsoplevelse, oplevelsen af kollektivitet og solidaritet, den personlige tilknytning til andre mennesker ud fra det, at man står i samme situation.²⁾

---

1) Hanne Møller og Signe Arnfred; "Rødstrømpebevægelsen som organisationsform", i Kvindesituation og kvindebevægelse under kapitalismen (KKK), GMT 1974, p. 390.

2) Ibid., p. 394.

Dette bevirker, at det især er en bevidsthedsudvikling, der sker og det hænger sammen med den ovenfor nævnte positive side af opfattelsen af, at det personlige er politisk.

En anden form for gruppe indenfor RS. er de såkaldte tvær- eller emnegrupper. Disse tager forskellige emner op og behandler dem noget grundigere end i basisgrupperne. Grupperne består som regel af medlemmer fra forskellige basisgrupper og deres arbejde med problematikken resulterer ofte i udadvendte aktiviteter for at gøre en større del af befolkningen opmærksom på, at der eksisterer et problem for kvinder på det område, de har arbejdet med. Det er altså som regel en emnegruppe, der tager initiativet til en aktion, men oftest bakkes den op af flere RS-ere end der er i gruppen. Sådan må det jo også være i en så flad organisation, det er de mest aktive, der tager initiativer, som de mindre aktive så kan tilslutte sig eller lade være. Det er altså de aktive, der tegner RS. udadtil, og det er de resultater, der her opnås, man i offentligheden hæfter sig mest ved. Men så vidt vi kan bedømme foregår en stor, måske den største og væsentligste aktivitet i basisgrupperne, hvor mange kvinder oplever en bevidsthedsudvikling, der gør dem i stand til bedre at kunne overskue deres situation og ligeledes i mange tilfælde gøre dem (mere) politisk bevidste.

Som samlende organ virkede fællesmødet, hvor alle RS-ere i den pågældende by kunne deltage. På grund af bevægelsens vækst blev disse møder efterhånden for store. Man oprettede derfor yderligere et organ, koordineringsmødet (ko-mødet), hvortil hver gruppe sender én repræsentant. Disse ko-møder har gennem årene været tillagt forskellig kompetence, men de har dog aldrig kunnet forandre den grundlæggende anarkistiske struktur i RS. Forsøgene på at centralisere beslutningsprocessen har været mest fremtrædende i Århus, hvor ko-møderne i nogle perioder har været besluttende på mange områder, selv om der dog må sættes spørgsmålstegn ved om dette har fungeret i praksis. Så vidt vides er ko-møderne på nuværende tidspunkt dog beslutende organ både i Århus og København.

Med hensyn til problemerne med den flade, uformelle organisationsform, henvises til artiklen om U.S.A. i dette nr., hvor problemer som "den uformelle struktur, mediestjerner og manglende politisk handlekraft" behandles. Indslusning af nye medlemmer har voldt RS. store problemer. Det vanskelige her hang meget nøje sammen med strukturen og opfattelsen af bevidsthedsudviklingen som det væsent-

ligste. Det var jo sådan, at de nye medlemmer selv måtte gøre deres erfaringer med at være sammen med andre kvinder og diskutere deres "personlige" problemer, mens de "gamle" RS.-ere ikke længere havde den store interesse i den slags diskussioner, og på den måde blev det vanskeligt for de "gamle" og de nye RS.-ere at kommunikere. De nye havde et langt mindre erfaringsgrundlag og var mindre politisk bevidste end de "gamle" og kunne på den måde have svært ved at følge med i diskussionerne. En anden årsag til problemet om indslusning af nye medlemmer er dog også det ret kraftige gennemtræk i bevægelsen, et problem, der også kendes fra andre lande, jævnfør artiklen vedrørende U.S.A.

2.3. Den danske rødstrømpebevægelses holdning til forholdet mellem kvindekamp og klassekamp

Forholdet kvindekamp/klassekamp er nok det vigtigste ideologiske spørgsmål indenfor den danske rødstrømpebevægelse (RS-bevægelse). Det anti-autoritære aspekt af ideologien er også væsentligt, men da det er en del af kvindekampens ideologi indgår det også som et aspekt af forholdet kvindekamp/klassekamp. Grunden til at betragte kvindekamp/klassekamp som det vigtigste ideologiske spørgsmål er at de væsentligste stridigheder (og deraf følgende splittelser) indenfor bevægelsen tilsyneladende bunder i forskellige holdninger til dette spørgsmål.

Et forsøg på præcisering af begreberne

En betingelse for at diskutere holdningen til kvindekamp/klassekamp må være at man så vidt muligt ved hvad begreberne står for. Inden vi kommer ind på RS-bevægelsens holdning til spørgsmålet vil vi derfor forsøge at præcisere begreberne.

Ved klassekampen forstås kampen om produktionsmidlerne, kampen mellem samfundets klasser som er bestemt ved deres forhold til produktionen. Den nærmere fastlæggelse af klasserne (som kan foretages på forskellige måder) vil vi ikke gå nærmere ind på. Det ville godt nok være relevant for problematikken, men det ville føre for vidt i denne forbindelse. Vi vil i stedet koncentrere os om det mere problematiske begreb kvindekamp. Kvindekamp vil vi karakterisere ved at den er:

- 1) en kamp mod patriarkatet
- 2) anti-autoritær.

ad.1): Men hvad er så patriarkatet? Der findes forskellige definitioner på begrebet. I "Kvinnens Arbok 1974" definerer Britta M. Gulli det som ældre mænds dominans over kvinder, børn og ungdom.³⁾ Tilsyneladende mener hun hermed dominansen i såvel familien som i produktionen. En anden definition af patriarkatet findes hos amerikaneren Zillah Eisenstein: "Patriarchy expresses the power relationships which emanate from the sexual division of labour as well as the ideology that protects and perpetuates it. Today patriarchy is institutionalized through the nuclear family."⁴⁾ Her er det altså den kønsbestemte arbejdsdeling der er afgørende. Det er ikke helt klart om hun kun tænker på familien, eller om hun også medtager den kønsbestemte arbejdsdeling i produktionen. Et andet sted skriver hun nemlig: "The sexual division of labour cuts through the dichotomy drawn between the family and the political economy. It exists in both realms. It is where patriarchal culture and capitalism connects."⁵⁾ Uanset om hun medtager arbejdsdelingen i produktionen eller ej, er det i hvert fald den kønsbestemte arbejdsdeling der er grundlæggende for hendes definition af patriarkatet. Hvor problematisk det faktisk er at finde en bredt anerkendt definition kan ses af, at Zillah Eisenstein henviser til to kendte forfattere på området, Sheila Rowbotham og Juliet Mitchell som har andre definitioner af begrebet.⁶⁾ Hos Signe Arnfred er patriarkatet defineret på næsten samme måde som hos B.M. Gulli, blot med den forskel at "ældre" er skudt ud sådan at patriarkatet derefter er: mænds dominans over kvinder (og børn).⁷⁾ Motiveringen for at udelade "ældre" er at aldersvældet ikke er nogen samfundsmæssig realitet i dag. Af indledningen til "KKK" fremgår at Signe Arnfred og Karen Syberg forbinder patriarkatet ikke blot med familien, men med hele samfundet. "Alle personlige dominansforhold i det kapitalistiske samfund er af patriarkalsk karakter: alle de steder hvor magtanvendelse, tvang, overvågning osv. ..." ⁸⁾ Endvide-

---

3) Kvinnens Arbok 1974, PAX 1973, s. 33.

4) Zillah Eisenstein: Marx, Engels and the Marxian Method: Women's Exploitation and Oppression, s. 22.

5) Ibid., s. 13.

6) Ibid., s. 2, fodnote 8.

7) Signe Arnfred: "Familien i den politiske økonomi", s. 72 i KKK.

8) KKK, s. 12.

re ser de de patriarkalske strukturer som en uadskillelig del af det borgerlige personlighedsideal.⁹⁾ Deres patriarkat-begreb må derfor også rumme noget norm-mæssigt, altså ikke blot mænds dominans over kvinder og børn, men også de normer der er forbundet hermed.

Det er denne definition af patriarkatet vi vil bruge til at karakterisere kvindekampen med, dels fordi den tilsyneladende dækker den danske bevægelses holdning bedst, dels fordi den ved ikke at udtale sig om dominansforholdets årsager, ikke sætter sig i direkte modsætning til andre definitioner (som f.eks. Eisensteins). ad 2): At kvindekampen er anti-autoritær betyder to ting:

- a) At de kvindebevægelser som fører kampen internt tilstræber en anti-autoritær struktur. Dette har givet sig udslag i bevægelsernes flade organisationsform.
- b) At man kæmper mod autoritære strukturer i samfundet. Dette har meget til fælles med kampen mod patriarkatet som jo netop indeholder et anti-autoritært aspekt - så meget at mange forfattere sætter lighedstegn mellem de to ting. Dette er imidlertid en uheldig sammenblanding. Den anti-autoritære kamp kan nemlig også føres mod en stramning af strukturen indenfor kvindebevægelsen, hvor mandsdominansen i hvert fald i snæver forstand jo dårligt kan forekomme. (Hvilket faktisk er sket både i Århus og København).

Vi vil nu gå over til at se på den undertrykkelse som kvindekamp/klassekamp er rettet imod. Langt de fleste danske RS'ere ser det som en dobbelt undertrykkelse bestående af:

- 1) Den direkte økonomiske undertrykkelse i produktionen.
- 2) Patriarkatets undertrykkelse.

Det er indlysende, at man i klassekampen kæmper mod undertrykkelse 1), og at kvindekampen føres mod undertrykkelse 2). Men da en stor del af kvinderne også er lønarbejdere må kampen mod patriarkatets undertrykkelse som den sætter sig igennem i 1) også være yderst relevant for kvindekampen. På den måde bliver kvindekamp og klassekamp kædet sammen. Patriarkatet hænger nemlig på flere måder sammen med den økonomiske struktur. Den har sit materielle grundlag i før-kapitalistiske produktionsmåder,¹⁰⁾ og er i et gensidigt af-

---

9) KKK, s. 11.

10) Britta M. Gulli: "Feminisme og Marxisme", s. 39 i Kvinnens Årbok 1974.

hængighedsforhold til den kapitalistiske produktionsmåde.¹¹⁾ Endvidere er de patriarkalske strukturer en uadskillelig del af det borgerlige personlighedsideal, og dermed bliver kampen mod de patriarkalske strukturer med nødvendighed en del af den økonomiske og politiske kamp.¹²⁾ På dette punkt er der altså en klar sammenhæng mellem kvinde- og klassekamp. Et yderligere tegn herpå er den gensidige afhængighed, som vi mener, der må være mellem den kønsbestemte arbejdsdeling i henholdsvis produktion og familie. På den ene side påvirker den herskende arbejdsdeling i produktionen arbejdsdelingen i familien, på den anden side kan arbejdsdelingen i familien pacificere kvinden, og dermed påvirke arbejdsdelingen i produktionen. Resultatet heraf må blive, at kvinden tenderer mod at blive den undertrykte begge steder. Konklusionen af alt dette må være, at kvinde- og klassekamp ikke kan adskilles, men må ses i sammenhæng.

Den danske RS-bevægelses holdning til kvindekamp/klassekamp

I bevægelsen har der hele tiden hersket uenighed i holdningen til dette spørgsmål. Man taler derfor om en feministisk og en socialistisk fløj. Ved feministerne forstår man da de ikke-socialistiske kvinder, samt de der meget vagt giver udtryk for at være socialister. Benævnelsen feminist er efter vores mening uheldig i denne forbindelse. (Der hersker nemlig en del uenighed om hvad begrebet feminisme faktisk står for). Og hvad ligger der egentlig bag denne opdeling i de to fløje? De kvinder man i bevægelsen kalder den feministiske fløj forkaster ikke alle klassekampen. De har udskilt sig ved at de i deres aktiviteter har prioriteret kvindekampen højere end klassekampen. Netop fordi kvinde- og klassekamp i så høj grad hænger sammen, må spørgsmålet først og fremmest ses som et spørgsmål om prioritering af interesser og ressourcer, når der opstår interessekonflikter.¹³⁾ Dette vil vi illustrere ved at se på en aktion Århus-RS'erne lavede i 71. Ved "Miss-aktionen" demonstrerede man mod den årlige kåring af Miss Århus og dermed også mod kønsrollemønstret i det hele taget.¹⁴⁾ Der var i bevægelsen delte meninger om denne

---

11) Zillah R. Eisenstein: Connection Between Class and Sex: Moving Towards a Theory of Liberation, s. 21.

12) KKK, s. 11-13.

13) Kvinnens Arbok 1974, s. 37.

14) Vibeke Theisen: Tilblivelse, s. 2.

aktions succes. Nogle mente således, at en aktion som denne og andre af lignende slags havde et isoleret kvindefrigørende formål, men ikke forholdt sig særlig gennemtænkt til det socialistiske endemål og måske ligefrem var i modstrid hermed.¹⁵⁾ Det er da klart, at man ikke har grundlag for at slutte, at de kvinder der gik ind for den slags aktioner ikke gik ind for klassekampen. Man kan blot konstatere, at de gav kvindekampen 1. prioritet i deres samlede kamp, som udmærket også kan indeholde klassekampen. Endvidere kan man jo diskutere til uendelighed om sådanne aktioner gavner eller skader klassekampen. F.eks. kan det jo hævdes, at man ved sådanne aktioner angriber patriarkatet og dermed også det kapitalistiske system. Desuden er det en udbredt opfattelse i bevægelsen, at den socialistiske revolution er en nødvendig, men ikke tilstrækkelig betingelse for kvindernes frigørelse. Aktioner med et isoleret kvindefrigørende formål må derfor også have relevans. Modsat mener kritikerne af sådanne aktioner, at de må vige til fordel for aktioner for arbejderklassens kvinder, fordi man hermed rammer både den økonomiske og den patriarkalske undertrykkelse. Når vi i det følgende beskriver RS'ernes holdning til spørgsmålet vil vi derfor tale om prioritering af kvindekampen i forhold til klassekampen.

a) Kvindekamp/klassekamp hos RS-bevægelsen i København:

Københavnerbevægelsens holdning er ret svær at bestemme, fordi den af princip ikke har nogen målsætning. Som en nødløsning vil vi derfor forsøge at bestemme bevægelsens holdning ved at se på:

- 1) RS'ernes partitilhørsforhold.
- 2) Aktionernes intentioner i forhold til kvindekamp/klassekamp.

ad 1): En bestemmelse af dette er også ret problematisk, dels fordi der er et stort gennemtræk i bevægelsen, dels fordi de to interne undersøgelser, vi har kunnet finde om det ikke er særlig omfattende, og derfor gør det vanskeligt at generalisere til hele bevægelsen.¹⁶⁾ Begge undersøgelser viser, at hovedparten har en socialistisk opfattelse. Den første viser et noget forvirret billede, men dog tydeligt venstreorienteret. Den anden tyder stærkt på at VS'erne er i overtal i bevægelsen. Den viste nemlig at 110 ud af 155 RS'ere havde stemt på VS ved sidste valg. Den sidste undersøgelse blev lavet på deltagerne i et seminar i januar 72.¹⁷⁾ Om forholdet er det samme i dag

15) Ibid., s. 5.

16) Rødbogen s. 48-52 og s. 209(1-6).

17) Rødbogen s. 51 og s. 209(5).

er vanskeligt at afgøre, men tilsyneladende har i hvert fald et flertal en socialistisk opfattelse. Dette tyder på, at klassekampen spiller en væsentlig rolle for de fleste københavnske RS'ere. Om den indbyrdes prioritering mellem kvinde- og klassekamp siger det dog ikke ret meget.

ad 2): På grund af den manglende fælles målsætning har der ikke været nogen samlet strategi for aktionerne. De fleste aktioner har været meget spontane. Nogle har først og fremmest været udtryk for kvindekamp, andre har været en blanding af kvinde- og klassekamp. (f.eks. ligelønsaktionerne).

Den mest vidtrækkende konklusion vi ser os i stand til at drage er, at et mindretal af de københavnske RS'ere ikke går ind for klassekampen, mens et flertal mener, at kvinde- og klassekampen må føres sideløbende. Om dette flertals prioritering af de to ting ser vi os ikke i stand til at sige noget generelt, dels fordi meningene herom er meget spredte, dels fordi det er meget svært at slutte noget ud fra aktionerne.

b) Kvindekamp/klassekamp hos RS-bevægelsen i Århus:

Århus-bevægelsen har i modsætning til den københavnske en fælles målsætning. Lige siden man i april 72 for første gang vedtog en målsætning, har den været klart socialistisk. I målsætningen fra Åboseminaret, marts 74 hedder det: "En sådan selvstændig organisation af kvinder skal fremføre og kæmpe for de specielle krav, som er begrundet i kvindernes stilling i det kapitalistiske samfund. Derfor må vi beskæftige os med kvindeproblemer og se dem i et socialistisk perspektiv". I Højbjergseminarets målsætning fra 72 siges der efter dette: "dvs. at vi må stille feministiske spørgsmål og give marxistiske svar." Der er altså tale om en sammenkædning af kvinde- og klassekamp, ikke blot i praksis, men også rent teoretisk, idet man bruger kvindekampens ideologi til at stille de relevante spørgsmål og grundlaget for klassekampens ideologi til at besvare dem. Dette må betyde, at et flertal i bevægelsen i hvert fald siden april 72 har ment, at kvinde- og klassekamp må føres sideløbende. Der har dog været - og er måske stadig - enkelte medlemmer, som ikke mente, at der skulle føres nogen klassekamp.¹⁸⁾ Med hensyn til flertallets prioritering af kvindekampen i forhold til klassekampen er der også mere hold på Århus-bevægelsen. I Højbjergseminarets målsætning hed-

---

18) "Rødstrømpen"-Referat af Ryomgårdseminaret.

der det således: "Vi går ind for alle kvinders frigørelse, men mener at vi må prioritere vore opgaver som følger:

1. Arbejderkvindernes problemer, idet man herved afslører og kæmper såvel mod den patriarkalske som den kapitalistiske struktur.
2. Uddannelses- og opdragelsesproblemer: Den kapitalistiske, ideologiske overbygning giver sig udtryk i uddannelsessektoren og i familiestrukturen, og derfor må vi især satse på at afsløre kønsrolleindoktrineringen inden for disse domæner."¹⁹⁾

Dette tyder på, at man giver klassekampen 1. prioritet, mens kvindekampen især i snæver forstand får 2. prioritet. I følge Vibeke Theisen var det jo også netop i irritation over aktioner med "et isoleret kvindefrigørende formål", at man tog initiativ til en fælles målsætning.²⁰⁾ Indenfor bevægelsen er der dog delte meninger om denne prioritering. F.eks. lægger Anette Leleurs definition af feminisme op til en meget lav prioritering af klassekampen²¹⁾. Det samme gør hendes angreb på de teoretisk-socialistisk orienterede rødstrømper.²²⁾ Dette angreb er hun i øvrigt ikke alene om. I Århusbevægelsens blad "Rødstrømpen" findes adskillige indlæg som kritiserer netop disse medlemmer. På Åbøseminaret i marts 74 vedtog man en målsætning, der ikke klart gav arbejderkvindernes problemer 1. prioritet. Der er således ikke længere grundlag for at konkludere at klassekampen får 1. prioritet. Det eneste der med sikkerhed kan konkluderes er, at et flertal af de århusianske rødstrømper mener, at kvinde- og klassekamp bør føres sideløbende.

Sammenligning Århus-København:

Selv om det er svært at bestemme københavnerbevægelsens holdning, ser det ud til, at klassekampen her har en noget lavere prioritet end i Århus. Selve det forhold at københavnerbevægelsen ikke har nogen fast struktur og fælles målsætning tyder nemlig på at kvindekampen (som er anti-autoritær) her har fået en højere prioritet end klassekampens ideologi (som må kræve en mere fast struktur). Omvendt tyder målsætningen og den mere faste struktur hos Århusbevægelsen på, at klassekampen her har en højere prioritet end i Kø-

---

19) Tilblivelse, s. 6.

20) Tilblivelse, s. 5.

21) Kvindelighed, s. 31.

22) "Rødstrømpen" nr. 14 s. 2, og "Etnografisk Analyse" s. 70-72.

benhavn. Der er imidlertid så mange vanskeligheder forbundet med at sige noget generelt om særlig bevægelsen i København, at vi ikke ser os i stand til at drage nogen egentlig konklusion på dette punkt.

3. RS: - opståen og udvikling

3.1. Opståen

RS's opståen i Danmark var selvfølgelig inspireret af tilsvarende bevægelser i udlandet (f.eks. U.S.A. "Redstockings"), men den hang også sammen med de andre såkaldte "mellemlagsbevægelser", der opstod på samme tidspunkt (eller lidt før) nemlig i slutningen af 60'erne og begyndelsen af 70'erne. Dette viser, at kvindebevægelsen var et historisk fænomen, der var betinget af nogle ganske bestemte samfundsforhold i de højtudviklede kapitalistiske lande,²³⁾ som også betingede de øvrige bevægelser så som ungdomsoprøret, hippierne, studenterbevægelsen o.s.v. Alle disse bevægelseres udgangspunkt var den personligt oplevede undertrykkelse, de rettede mod autoritetsforhold af enhver art. Disse individuelle oprør blev forstået kollektivt som "mennesker versus systemet".²⁴⁾ Fælles for bevægelserne var endvidere deres medlemmers alder (ungdom), klasse-tilhørsforhold (mellemlag) og i forbindelse hermed deres manglende tilknytning til produktionen.²⁵⁾ Den måde bevægelserne reagerede på var bestemt af disse ting, idet deres protester var spontane ud fra en direkte oplevelse af behovsfrustrationer og skuffede forventninger.²⁶⁾ Dette bevirkede at kvindebevægelsen i begyndelsen koncentrerede sig om den oplevede undertrykkelse fra mandens side og mente, at patriarkatet (mandsdominansen) var roden til alt ondt, men som påvist i det foregående varede dette ikke ved, i modsætning til i U.S.A.

3.2. Udvikling og aktioner

Som det fremgår af indledningen har vi med den nye

---

23) Det vil føre for vidt at komme ind på disse forhold her, men der kan henvises til Signe Arnfred: "Aspekter af den samfundsmæssige baggrund for kvindebevægelsen." i KKK, pp. 358-81.

24) KKK, p. 9, indledningen ved Signe Arnfred og Karen Syberg.

25) Der kan henvises til 2 undersøgelser i "Rødbogen" (se litteraturlisten), til belysning af RS's sammensætning.

26) Signe Arnfred og Hanne Møller op.cit. i KKK, p. 384.

danske kvindebevægelse valgt fortrinsvis at forstå RS og dertil knyttede grupper. Men allerede før RS's opståen i -70 havde der været ansatser til en radikalisering af kvindebevægelsen, idet der fra Dansk Kvindesamfund i 60'erne udskiltes en ungdomsgruppe, der senere dannede foreningen Individ og Samfund. Det der adskilte I & S fra DK var holdningen til spørgsmålet om fri abort, og især den måde I & S gjorde opmærksom på problemet. Det var nemlig således, at man kunne henvende sig til I & S, hvis man ville have foretaget en abort, og så kunne de ordne det praktiske (enten ved udlandsrejser eller ved velvilligt indstillede danske læger). Det var tydeligvis de mest radikale, der dannede I & S, og det er derfor ikke mærkeligt at en del af disse var med til at starte RS.

Den første aktion løb af stablen den 8. april -70. Nogle RSere gik op gennem strøget i København med transparenter om kvindekamp og udstyret som det gængse kvindeideal med røde balloner i kæmpebrystholdere samt kunstige øjenvipper, samtidig med at de råbte slagord mod mode- og kosmetikforretningerne. På Rådhuspladsen afførte de sig de kvindelige attributter og puttede dem i en skraldepose. Aktionen fik en ret stor presseomtale, især fordi RSerne ikke på forhånd ville rykke ud med andet end tidspunktet for aktionen, hvorfor der gik de vildeste rygter. Formålet var på en gang at gøre opmærksom på kvindeproblematikken og henlede opmærksomheden på RSs eksistens og på den måde evt. få flere med i bevægelsen.²⁷⁾ Efter denne aktion blev der annonceret et møde på Charlottenborg den 14. april, hvor ca. 200 mødte op. Heri indgår dog også nogle mænd, som blev opfordret til at udvandre, og siden har mænd ikke haft adgang til RS. Det må dog siges at være en forbløffende vækst fra de 10-12, der lavede aktionen. Mødet resulterede i nedsættelsen af de første basisgrupper. Senere er der blevet dannet basisgrupper over hele landet, men det har dog været RS i København og Århus (startet i efteråret -70), som har været mest fremtrædende. I det følgende vil vi kort skitsere nogle af de vigtigste udadvendte aktioner, men vi kan dog langt fra få alt med.

Den første aktion vi vil nævne er Initiativgruppen for Ligeløn, der blev dannet op mod overenskomstforhandlingerne i -71 i samarbejde med Dansk Kvindesamfund. Thilderne (en slags aktivistgruppe indenfor DK) samt arbejderkvinder fra industrien. Efterhånden som

---

27) Radioudsendelsen (se litteraturlisten).

forhandlingerne skred frem og det viste sig at LO ikke prioriterede ligelønsspørgsmålet særligt højt, blev det besluttet at arrangere en stor demonstration. Her var RSernes opgave primært at være hjælpere på den måde, at RSerne havde erfaring i at organisere sådanne aktioner, og de havde desuden nok mere tid til at duplikere løbesedler o.s.v. Der blev så indkaldt til møde, efter at flere tusind løbesedler var delt ud på arbejdspladser. Mødet blev meget vellykket og demonstrationen planlagt. Den 8. februar gik så ca. 5000 kvinder i demonstration fra Rådhuspladsen til Forligsinstitutionen, hvor der, som støtte til de kvindelige forhandlere, afleveredes en resolution til LO. Konkret resultat gav dog hverken denne demonstration eller de kvindelige forhandleres bestræbelser, idet der i overenskomsten ikke blev indført ligeløn, men kun indføjet et protokolat om snarest at gennemføre, "at der for arbejde af samme værdi uafhængigt af køn betales samme løn."²⁸⁾

Sommeren -71 afholdtes den første ø-lejr på Femø, hvor kvinder fra hele landet og fra alle samfundslag samledes. En af grundene til, at denne kvindelejr blev arrangeret, var, at bevægelsen på det tidspunkt var blevet lille og snæver og nærmest fremstod som en slags avantgarde i forhold til resten af kvinderne.²⁹⁾ Lejren skulle give mulighed for at skabe en massebevægelse ved, at også kvinder udenfor RS blev klar over, at de problemer de gik og tumlede med i det daglige var (er) fælles for mange(alle?) kvinder. Lejren blev en stor succes og er siden blevet en årligt tilbagevendende begivenhed og er stadigvæk en vigtig del af RS's udadvendte aktiviteter.

På lejren blev der ytret ønske om også at have et eget sted i det daglige, og dette inspirerede måske de RSere, der 15. september erobrede 3 ejendomme i København (Åbenrå 26.28-30) og indrettede Kvindehuset (26) og kvindekollektiver. Besættelsen af disse huse giver på en gang nye medlemmer, idet mange kommer og hjælper med istandsættelsen, og samtidig får man det lange savnede sted, hvor kvinder kan mødes.³⁰⁾ Herefter foregår der sideløbende med arbejdet i basisgrupperne og de udadvendte aktiviteter en del ting i Kvindehuset. Der bliver oprettet café, bogcafé, værtshus, kontor, mødelokaler o.s.v.,³¹⁾ og fra oktober -72 bliver der faste mandagsmøder,

---

28) Ibid., og Kvinder og Kvindebevægelse, p. 87.

29) Radioudsendelsen.

30) Ibid.

31) KKK, op.cit., p. 388.

hvor emnet er fastlagt på forhånd og der evt. kommer oplæg fra grupper, der beskæftiger sig med emnet. Desuden har der fra husets start været afholdt fællesmøder med jævne mellemrum. En anden vigtig funktion Kvindehuset har er, at det er åbent for alle kvinder, der enten kan diskutere med de RSere, der er i Huset eller læse den kvindelitteratur, der forefindes der. Kvindehuset var det første af sin art i Europa og dannede forbillede for andre rundt omkring (Århus: Nørregade 6).

Til slut skal en aktion foretaget af RS i Århus omtales; det er den såkaldte "Mols Plast" aktion. Ved aktionen støttede man en gruppe kvinders krav om løn efter tariffen på fabrikken Mols Plast i Ebeltoft. Efter at de organiserede kvinder havde strejket for deres krav blev de fyret, mens nogle uorganiserede kvinder og mændene stillede sig usolidarisk. På dette tidspunkt kontaktede RS de afskedigede kvinder og fik dem til at medvirke i en radioudsendelse. Desuden udsendtes en støtteerklæring, man samlede 1000 kr. ind til de fyrede kvinder, og man agiterede imod ansættelse af uorganiseret arbejdskraft.

Med hensyn til RS's rolle i aktionen må man konkludere, at de dels ikke havde økonomiske midler til at støtte med andet end symbolske beløb, og dels havde de ikke nok arbejdskraft til at være i så tæt og kontinuerlig kontakt med de implicerede, som ideelt set er nødvendig. Resultatet af aktionen var ingen succes, men man var dog blevet opmærksom på nogle problemer.³²⁾

3.3. Socialistisk kvindegruppes (SKG's) udskillelse med hovedpunkter i uenigheden

SKG i København:

Første gang man hørte noget til den gruppe, der senere skulle danne SKG, var på Tåstrupseminaret, hvor de havde lavet et oplæg.³³⁾ Til seminaret, der afholdtes i januar 72, var hele den danske kvindebevægelse inviteret, men det var hovedsagelig københavnere der deltog.³⁴⁾ Modsætningerne inden for bevægelsen havde været der et stykke tid, men først her blev de trukket skarpt op. Det SKG

32) Vibeke Theisen, Tilblivelse, p. 4.

33) Rødbogen, s. 126-41.

34) Rødbogen, s. 209(5), samt deltagerlisten.

ville var at udvikle en revolutionær kvindebevægelse, hvorved de forstod: "En bevægelse, der på den ene side anerkender nødvendigheden af, at kvinderne organiserer sig selvstændigt på grund af den særlige undertrykkelse, kvinderne er udsat for i det kapitalistiske samfund, og som på den anden side anerkender og derfor kæmper for den socialistiske revolution som den nødvendige forudsætning (hvilket ikke er det samme som garanti) for kvindernes endelige og fuldstændige frigørelse."³⁵⁾ De to hovedmodsatninger til RS var, at SKG ville forsøge at være samlet om et revolutionært program, og at den på længere sigt ville forsøge at have sin sociale basis i arbejderklassen.³⁶⁾ Ved denne helt klare prioritering af arbejderklassens problemer måtte SKG komme til at sætte de specifikke kvindeproblemer i baggrunden. SKG havde således en langt højere prioritering af klassekampen i forhold til kvindekampen end den øvrige RS-bevægelse. Formodentlig som en konsekvens heraf gik SKG'erne ind for en stramning af strukturen indenfor RS. Dette var der imidlertid ikke flertal for. Bruddet var således en naturlig følge af uenigheden med hensyn til struktur og ideologi. Gruppen blev dannet i februar 72 på et møde med ca. 40 deltagere. Siden var der konstant et halvhundrede medlemmer.³⁷⁾

SKG i Århus:

Gruppen blev dannet på et lukket møde d. 3-11-72, hvortil 25 aktive rødstrømper var inviteret. Efter at to af de inviterede havde modsat sig fraktioneringen kom gruppen til at bestå af ca. 25 medlemmer, som alle var i gang med en universitetsuddannelse.³⁸⁾

Fælles for de der gik ind i SKG var at de i højere grad end de øvrige rødstrømper ville satse på arbejderkvinderne, fordi man mente, at disse i modsætning til mellemlagskvinderne havde en objektiv interesse i en socialistisk revolution. Endvidere mente man, at en bred socialistisk kvindebevægelse i den forstand at den rummer kvinder med vidt forskellige opfattelser af vejen til socialismen, ville være en hindring for fastlæggelse af en fælles strategi og dermed for overhovedet at kunne arbejde.³⁹⁾ Man søgte altså at lave

---

35) Rødbogen, s. 126.

36) Ibid.

37) Rødstrømpebladet nr. 13, s. 5.

38) Rødstrømpen no. 14, "Efterskrift" 2-3.

39) Rødstrømpen no. 14, Baggrund for forsøg på oprettelse af SKG.

en gruppe, hvor de politiske divergenser var mindre end i RS-bevægelsen. Skønt rødstrømperne i Århus på dette tidspunkt havde en klart socialistisk målsætning var årsagen til udskillelsen altså først og fremmest SKG'es højere prioritering af klassekampen. SKG'erne beskyldte således RS'erne for at være feministiske forstået på den måde, at de vurderede kvindekampen for højt i forhold til klassekampen. Som vi tidligere har været inde på, mener vi at betegnelsen feministisk er uheldig i denne forbindelse. Det der virkelig adskilte fraktionerne var deres forskellige holdning til den indbyrdes prioritering af kvindekamp/klassekamp (vores personlige vurdering). SKG tog således først og fremmest udgangspunkt i klassekampen, og prioriterede derved kvindekampen lavere end RS-bevægelsen. En nærmere fastlæggelse af disse forhold vanskeliggøres af, at SKG ikke kom frem til noget fælles program, og at opfattelserne indenfor RS var meget spredte. En mere umiddelbar årsag til fraktioneringen var en manglende opfyldelse af Højbjergseminarets socialistiske målsætning. Desuden spillede også uenigheden i den skolingsgruppe, RS havde dannet til modtagelse af nye medlemmer, en rolle ved fraktioneringen. Uoverensstemmelserne indenfor denne gruppe havde politisk karakter, "idet de var en gentagelse og afspejling af den generelle uenighed på venstrefløjen".⁴⁰⁾ Disse årsager kan dog begge føres tilbage til en grundlæggende uenighed i holdningen til kvindekamp/klassekamp.

Sammenligner man SKG'es udskillelse i Århus med den tilsvarende i København (som jo nok har inspireret gruppen i Århus), er der klart den forskel at RS i Århus både havde en målsætning og en nogenlunde fast struktur, mens RS i København ikke havde nogen af delene. Reelt var årsagerne til de to SKG-gruppers udskillelse dog ikke så forskellige. Gruppen i Århus ønskede nemlig strukturen i RS yderligere strammet og den socialistiske målsætning ført ud i praksis. Alligevel kan det nok hævdes, at der var et større potentielt grundlag for udskillelsen i København, simpelthen fordi afstanden mellem fraktionerne med hensyn til struktur og ideologi var større end i Århus.

Opløsningen af SKG-grupperne:

Skg i København blev opløst på et seminar i maj 73.

---

40) Vibeke Theisen: Tilblivelse, s. 6.

Gruppen i Århus blev sidst i 73 konverteret til Kvindefaglig Koordination, og var dermed i realiteten opløst. For begge grupperes vedkommende var den væsentligste årsag til opløsningen indre uenighed. I Københavnergruppen søgte man at opstille et overgangsprogram, der skulle forbinde kvindernes umiddelbare behov med et revolutionært perspektiv. Det kunne man imidlertid ikke blive enige om.⁴¹⁾ I Århus-gruppen søgte man fra starten af at "blive enige om en fælles platform og strategi, men det lykkedes ikke at komme frem til noget fælles program."⁴²⁾ Ikke engang et forslag om at blive enige på nogle enkelte punkter for så at handle derudfra, kunne man blive enige om.⁴³⁾ En af de væsentligste årsager til uenigheden var, at medlemmerne kom fra forskellige venstrefløjsgrupper. For begge SKG-grupperes vedkommende resulterede uenigheden i, at man ikke kunne lave nogen udadvendte aktiviteter. Derfor kunne man heller ikke bryde isolationen til arbejderklassens kvinder, som var den egentlige målgruppe. Derefter var der ikke andet end den indre diskussion til at holde medlemmerne sammen, og grupperne opløstes. Det var først og fremmest på grund af problemerne ved at forbinde kvindernes problemer med et revolutionært perspektiv, at SKG-grupperne opløstes. Hermed aktualiseredes nemlig det problem, at der ikke findes nogen egentlig teori på dette område. Det er på dette stade - i forsøget på dannelsen af en ny teori - at avantgarden i den danske rødstrømpebevægelse befinder sig i dag.

---

41) Rødstrømpebladet, no. 13, s. 5.

42) Rødstrømpen, no. 14. Baggrund for oprettelse af SKG.

43) Samtale med Anette Wolthers d. 19-11-74 (som er tidligere SKG'er).

Litteraturliste:

Signe Arnfred og Karen Syberg (red.): Kvindesituation og kvindebevægelse under kapitalismen. GMT 1974. Bogen er en artikelsamling, som behandler både ældre og nyere kvindebevægelser. Rent teoretisk markerer den noget af det nyeste inden for området. Bidragyderne til bogen er alle akademisk uddannede kvinder, hvoraf flere arbejder på universiteter. Samlingen af artiklerne er et led i det teoretiske arbejde i og med den nye kvindebevægelse i de skandinaviske lande. Bogen udkom som no. 4 på Nordisk Sommeruniversitets skriftserie.

Kvinnens Årbok 1974, Pax 1973. Bogen er en artikelsamling skrevet af en række norske rødstrømper. Den er skrevet omkring 4 hovedafsnit: Kvinnebevegelsens strategi, Seksualitet og bevissthed, Den usynlige kulturen og Kvinnene i arbejdslivet.

Kvinder og Kvindebevægelse, Tiderne skifter 1974. I bogen har 11 københavnske rødstrømper hver skrevet deres mening om bevægelsen. De fortæller, i en stil der er meget ligefrem og underholdende om, hvad deres erfaringer har været med bevægelsen siden den startede. Forfatterne var meget aktivt engageret i bevægelsen ved dens start, og bogen giver derfor et udmærket indblik i de ting, der rørte sig i bevægelsen i de første år.

"Rødbogen" - er en samling indlæg fra et landsomfattende seminar i Tåstrup i januar 72. Samlingen blev kun uddelt til deltagerne, og er derfor ikke en let tilgængelig kilde. Indlæggene er meget varierende både i kvalitet og emne.

Radioudsendelse i P2 d. 3-11-74: "År 5 efter RS: Sådan begyndte det." Tilrettelæggelse Phi Michael. Det var den første udsendelse i en række om RS'es udvikling, hvor det fortrinsvis var starten og de senere aktioner, der blev behandlet. Udsendelsen formede sig som nogle samtaler mellem tilrettelæggeren Phi Michael og forskellige rødstrømper, som ikke blev nævnt ved navn, hvorfor det er vanskeligt at lave præcise henvisninger til udsendelsen.

Kvindelighed - er et hæfte på 38 sider som Århus-rødstrømperne lavede i 74. Det afsnit vi henviser til er "Århusrødstrømpernes histo-

rie" skrevet af Anette Leleur. Hæftet kan købes i kvindehuset, Nørregade. Anette Leleur befinder sig nærmest på den fløj, der prioriterer kvindekampen højere end klassekampen.

Anette Leleur: En etnografisk analyse af RS-bevægelsens rolle for kvindekampen. 1974. Bogen er skrevet af Anette Leleur som en opgave ved universitetet i København. Den kan ligeledes fåes i Kvindehuset.

"Rødstrømpebladet" (RS-bladet) - er de københavnske rødstrømpers blad, som ikke kun er internt, men kan købes af udenforstående.

"Rødstrømperne" - er Århus-rødstrømpernes interne blad. De mange indlæg i bladet giver et udmærket billede af de forskellige synspunkter indenfor bevægelsen - særlig med hensyn til organisering og ideologi. I bladet findes desuden beskrivelser af nogle af de seminarer bevægelsen har afholdt. Seminarerne er meget væsentlige, idet de har monopol på udformningen af bevægelsens målsætning. Den målsætning der gælder i dag blev lavet på Åboseminaret i marts 74, og kan fåes i kvindehuset.

Vibeke Theisen: Tilblivelse - er et papir på 9 sider som behandler Århus-bevægelsens tilblivelse, og herunder ser på struktur og målsætning. Det er skrevet af Vibeke Theisen, som i lang tid har været aktiv indenfor Århus-bevægelsen. "Tilblivelse" kan ligeledes fåes i kvindehuset.

Zillah R. Eisenstein, Ithaca College:

- 1) Marx, Engels and the Marxian Method: Women's Exploitation and Oppression. Utrykt manuskript, 1974.
- 2) Connection between Class and Sex: Moving towards a Theory of Liberation. Utrykt manuskript, 1973.